

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

เอกสารที่ไม่มีการตีพิมพ์

เอกสารของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

1. เอกสารรัชกาลที่ 5 กระทรวงการต่างประเทศ
 - ค. (ต่างประเทศ) 1 เบ็ดเสร็จกระทรวงต่างประเทศ
 - ค. 2 ชาวต่างประเทศ
 - ค. 3 หุตและกงสุลต่างประเทศ
 - ค. 4 หุตและกงสุลไทย
 - ค. 5 คนในบังคับต่าง ๆ
 - ค. 6 สนธิสัญญาระหว่างประเทศ
 - ค. 7 หนังสือรับและพระราชหัตถ์ฯ ทอมต่างประเทศ
 - ค. 8 หนังสือรับและพระราชหัตถ์ฯ ทอมไทย
 - ค. 11 เสด็จต่างประเทศ
 - ก. ยุโรป
 - ค. 12 พระราชวงศ์และข้าราชการไทย
 - ก. กรมพระยาตำราพระราชานุภาพ (เสด็จยุโรป)
 - ข. พระราชวงศ์และข้าราชการไทยไป-กลับต่างประเทศ
- ค. 13 เจ้านายต่างประเทศ
- ค. 15 ซอมสร้างในต่างประเทศ
- ค. 16 เรือต่างประเทศแวะน่านน้ำไทย
- ค. 19 รัสเซีย
- ค. 41 ชาวหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับไทย
- ค. 48 สงครามระหว่างประเทศ (รัสเซีย-ญี่ปุ่น)

2. เอกสารรัชกาลที่ 5 กระทรวงมหาดไทย
 - ม. (มหาดไทย) 16 แผนกป่าไม้
3. เอกสารรัชกาลที่ 5 เบ็็ดเตล็ด (ส่วนพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)
 - บ. (เบ็็ดเตล็ด) 1 ส่วนพระองค์
4. เอกสารรัชกาลที่ 5 ราชเลขานุการ
 - รล. (ราชเลขานุการ) 1 เบ็็ดเส็ร์จราชเลขานุการ
 - รล. 3 พระบรมราโชวาท
 - รล. 99 เบ็็ดเตล็ด
5. เอกสารรัชกาลที่ 5 กระทรวงนครบาล
 - น. (นครบาล) 1 เอกสารโต้ตอบกระทรวงต่างประเทศ
 - น. 52 เบ็็ดเส็ร์จชาวต่างประเทศ
6. เอกสารลับชุดฝรั่งเศส อังกฤษ
 - ฝ. (ฝรั่งเศส) 1 ทั่วไปเกี่ยวกับฝรั่งเศส
 - ฝ. 18 สงครามฝรั่งเศส
 - ฝ. 19 สนธิสัญญาต่าง ๆ
 - ฝ. 23 ใบบอกราชทูตสยามจากประเทศและเมืองต่าง ๆ เกี่ยวกับฝรั่งเศส
 - ฝ. 38 การเจรจากับฝรั่งเศสและเรื่องกรมหมื่นสวัสดิศัพทพระเจ้าลูกยาเธอไปศึกษาที่ยุโรป
7. เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงการต่างประเทศ
 - ค. 3 ชาวต่างประเทศ
 - ค. 4 ทูตและกงสุลต่างประเทศ
 - ค. 5 ทูตและกงสุลไทย
 - ค. 10 เจ้านายต่างประเทศ
 - ค. 11 พระราชสาส์น

- ค. 13 สันนิบาตชาติ
- ค. 14 เครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างประเทศ
- ค. 15 สยามกับสงครามโลกครั้งที่ 1
- ค. 16 สงครามโลกครั้งที่ 1
- ค. 17 บอลเชวิก
- ค. 22 รัสเซีย
- ค. 24 จีน

8. เอกสารรัชกาลที่ 6 กรมราชเลขาธิการ กระทรวงมุรชาธร
รด. 12 ชาวต่างประเทศ

เอกสารกองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ

1. แฟ้มหนังสือ "มีไปมากับชาติต่าง ๆ ทั้งกงสุลสยามและชาวยุโรปต่าง ๆ ปี 1869-1881"
2. แฟ้ม "จดหมายเหตุ American Consulate 7: กงสุลอเมริกันมีมา ปี 1881-1884"
3. 4/1 หมวดสนธิสัญญา หมูสัญญาสยาม-รัสเซีย ศักราช 118
4. 4/2 หมวดสนธิสัญญา หมูสัญญาสยาม-รัสเซีย ศักราช 2456 (1913)
5. 28/11 หมวดราชวงศ์ไทย
6. 34/1 หมวดการเมือง หมูสงครามโลกครั้งที่ 1 ศักราช 2457-2461
7. 44/1 หมวดพิธีการทูต หมูตั้งอรรคราชทูตไทยประจำต่างประเทศ ประเทศรัสเซีย กรุงเซนต์ปีเตอรัลเบิร์ก ศักราช พ.ศ. 2442-2452 (ค.ศ. 1899-1909)
8. 44/2 หมวดพิธีการทูต หมูตั้งอรรคราชทูตไทยประจำต่างประเทศ ประเทศรัสเซีย กรุงเซนต์ปีเตอรัลเบิร์ก ศักราช พ.ศ. 2444-2457 (ค.ศ. 1902-1914)

เอกสารที่พิมพ์แล้ว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. จดหมายเหตุพระราชนิพนธ์รายวัน. ภาค 3.

พระนคร, โรงพิมพ์สยามพาณิชย์การ, 2476.

..... จดหมายเหตุพระราชนิพนธ์รายวัน. ภาค 4. [ม.ท., 2477.]

..... จดหมายเหตุพระราชนิพนธ์รายวัน. ภาค 6. [ม.ท., 2477.]

..... จดหมายเหตุพระราชนิพนธ์รายวัน. ภาค 7. พระนคร, โรงพิมพ์โสภณ-
พิพรรฒธนากร, 2477.

..... จดหมายเหตุพระราชนิพนธ์รายวัน. ภาค 8. พระนคร, โรงพิมพ์อักษรนิติ,
2479.

..... จดหมายเหตุพระราชนิพนธ์รายวัน. ภาค 10. พระนคร, โรงพิมพ์พระจันทร์,
2478.

พระราชหัตถเลขาและหนังสือกราบบังคมทูลของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี แต่ยังมี
บรรดาศักดิ์เป็นพระมนตรีพจนกิจ และพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ร.ศ. 113-118.
พระนคร, ทางหุ่นส่วนจำกัศศิพร, 2504.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 7, แผ่นที่ 47, วันที่ 22 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 109.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 7, แผ่นที่ 51, วันที่ 22 มีนาคม ร.ศ. 109.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 8, แผ่นที่ 16, วันที่ 19 กรกฎาคม ร.ศ. 110.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 8, แผ่นที่ 45, วันที่ 7 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 110.

สนธิสัญญาและกฎหมาย, กรม, กระทรวงการต่างประเทศ. สนธิสัญญาและความตกลง
ทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ.
หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญาเล่ม 2, พ.ศ. 2413-2462. พระนคร, 2512.

เอกสารรอง

วิทยานิพนธ์

สมพล ศิลปวุฒิ. "บทบาทของประเทศไทยในการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง และผลที่ประเทศไทยได้รับ." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา (ประสานมิตร), 2515. (อัครสำเนา)

บทความ

โคเชตกอฟ, แอด. "คนไทยในรัสเซีย," สหภาพโซเวียต (สถานเอกอัครราชทูตสหภาพโซเวียตประจำประเทศไทย), ฉบับที่ 1 (มกราคม, 2516), 22-23.

จិត เศรษฐบุตร (แปล). "จดหมายเหตุคอนเจ้าฟ้ามกุฎราชกุมารรัสเซียเสด็จเยี่ยมประเทศสยาม," สารานุกรม, ปีที่ 9, (กุมภาพันธ์, 2502), 7-8.

แถมสุข นุ่มนนท์. "การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. 1900-1909," วรรณไวทยากร, กรุงเทพฯ, สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2514, 1-14.

ทิพโกษา, พระยา. "ตำนานกระทรวงการต่างประเทศ," สารานุกรม, ปีที่ 15, (กุมภาพันธ์, 2508), 17-56.

_____ "ตำนานกระทรวงการต่างประเทศ," สารานุกรม, ปีที่ 17, (กุมภาพันธ์, 2510), 1-82.

หนังสือ

คณะกรรมการจัดงานฉลองงานเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รวบรวมพิมพ์). การปฏิรูประบบกฎหมายและการศาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระปิยะมหาราช. กรุงเทพฯ, 2511.

จุลจักรพงษ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. เจ้าชีวิต. พิมพ์ครั้งที่สอง. พระนคร,
คลังวิทยา, 2505.

_____ . เกิดวังปารุสก์. เล่มหนึ่ง. สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์, พิมพ์ครั้งที่เจ็ด.
พระนคร, คลังวิทยา, 2514.

ทรงศรี อัจจอรุณ. การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหา
อำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ,
สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2506.

ที่ระลึกในพิธีเปิดพระอนุสาวรีย์จอมพลเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
ค้ายจักรพงษ์ ปรากฏในปี 13 มิถุนายน 2515. นครหลวง, โรงพิมพ์ไทยเซชม,
2515.

บรรณาการ. ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางจื้อ สุนนสุขการ (จื้อ ลิมปิชาติ) ๗ วัค
ชาตุทอง วันที่ 6 พฤศจิกายน 2515. นครหลวง, กองการพิมพ์ สำนักงานสลาก
กินแบ่งรัฐบาล, 2515.

BIBLIOGRAPHY

Primary Sources

Unpublished Documents

Great Britain. Foreign Office Papers 69 (Siam). From Volume 133
to Volume 250. (Cited as FO. 69)

Great Britain. Foreign Office Papers 371. From Volume 333 to
Volume 4093. (Cited as FO. 371)

Published Documents

Great Britain. Foreign Office Confidential Prints (Further Correspondence respecting the affairs of Siam). From Part I to Part XXVII. (Cited as FOCP) these volumes are also classified under FO. 422 from Volume 34 to Volume 70.

Institute of Oriental Studies, the USSR Academy of Sciences (Moscow). Politika Kapitalisticheskikh Depjav i Natsionalno-osvoboditelnoie Dvijenie v Yugo-Vostochnoi Azii (1871-1917): Dokumenty u Materialy. Chast II. (The Policy of the Capitalist Powers and the National Liberation Movement in South-East Asia (1871-1917): Documents and Background Material. Volume II). Moscow: Nauka Publications, 1967. (Cited as PKD...II) Parts III, IV, V and VI of this volume, which deal with "Siam", are translated into English for the Graduate School, Chulalongkorn University, by Mr. Bruno Baron.

Secondary Sources

Thesis

Chandran Mohandas Jeshurun. "British Policy Towards Siam, 1893-1902." Unpublished M.A. thesis, University of Malaya, Kuala Lumpur, 1964.

Owart Suthiwart-Narueput. "The Evolution of Thailand's Foreign Relations Since 1855 : From Extraterritoriality to Equality." Unpublished Ph.D. thesis, Fletcher School of Law and Diplomacy, Tufts University, 1956.

Somsakdi Xuto. "British Foreign Policy Towards Siam 1890-1900."

Unpublished Ph.D. thesis, University of London, 1958.

Stetson, Richard Shaw. "Siam's Diplomacy of Independence, 1855-

1909, in the Context of Anglo-French Interests." Unpublished Ph.D. dissertation, New York University, 1969.

Valai Na Pombejr. "La Question du Siam en 1893, et Ses Conséquences

dans les Relations Franco-Anglaises." Unpublished thesis for the degree of Docteur de l' Université, University of Paris, 1969.

Articles

Berzir, E.O. "Russko-Siamskie Otnosheniya V. XIX-Nachale XX vv."

(Relations Between Russia and Siam in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries). Trans. Bruno Baron. 1965. (Xeroxgraphed).

Boeles, J.J. "Note on an Eye-witness Account in Dutch of the Destruction of Ayudhya in 1767," The Journal of the Siam Society, LVI, 1(January, 1968), 101-111.

Chandran Jeshurun. "The Anglo-French Declaration of January 1896 and the Independence of Siam," The Journal of the Siam Society, LVIII, 2(July, 1970), 105-126.

_____. "Britain and the Siamese Malay States, 1824-1904 : A Comment," The Historical Journal (Great Britain), XV, 3 (1972), 471-492.

Chandran Jeshurun. "The British Foreign Office and the Siamese Malay States, 1890-1897," Modern Asian Studies (Great Britain), V, 2 (1971), 142-150.

_____. "The Dual Alliance of 1894: A Siamese Aspect," Journal of the Historical Society of the University of Malaya, III (1964/65), 60-67.

_____. "Lord Lansdowne and the 'Anti-German Clique' at the Foreign Office: Their Role in the Making of the Anglo-Siamese Agreement of 1902," Journal of Southeast Asian Studies (Singapore), III, 2 (September, 1972), 229-246.

_____. "Private Enterprise and British Policy in the Malay Peninsula: The Case of the Malay Railway and Works Construction Company, 1893-1895," Journal of Malayan Branch of the Royal Asiatic Society, XXXVII, 2 (1964), 28-46.

Goldman, Minton F. "Franco-British Rivalry over Siam, 1896-1904," Journal of Southeast Asian Studies (Singapore), III, 2 (September, 1972), 210-228.

Klein, Ira. "Britain, Siam and the Malay Peninsula, 1906-1909," The Historical Journal (Great Britain), XII, 1 (1969), 119-136.

_____. "Salisbury, Rosebery, and the Survival of Siam," The Journal of British Studies (Trinity College, Conn.), VIII, 1 (November, 1968), 119-139.

- Kux, Ernst. "Is Russia a Pacific Power?" The Pacific Community: An Asian Quarterly Review (Tokyo), I, 3 (April, 1970), 498-510.
- Quasted, R. "Russian Interest in Southeast Asia: Outlines and Sources 1808-1970," Journal of Southeast Asian Studies, I, 2 (September, 1970), 48-60.
- Shirk, Paul R. "Thai-Soviet Relations," Asian Survey, IX, 9 (September, 1969), 682-693.
- Thamsook Numnonda. "The Anglo-Siamese Secret Convention of 1897," The Journal of the Siam Society, LIII, 1 (January, 1965), 45-60.
- _____. "Negotiations Regarding the Cession of Siamese Malay States 1907-1909," The Journal of the Siam Society, LV, 2 (July, 1967), 227-235.
- Thio, E. "Britain's Search for Security in North [ern] Malaya, 1886-1897," Journal of Southeast Asian History, (University of Singapore), X, 2 (September, 1969), 279-303.
- _____. "The British Forward Movement, 1880-1889," Papers on Malayan History, ed. K.G. Tregonning. First International Conference of South East Asians Historians, Singapore 1961. Singapore: Journal South-East Asian History, 1962, 120-134.

Thio, E. "A Turning Point in Britain's Malayan Policy," The Historical Annual (The University of Malaya Historical Society, Singapore), III (1953), 6-17.

Vagts, Alfred. "William II and the Siam Episode," American Historical Review, VI, (July, 1940), 834-841.

Vladimirov, V. "For Closer Relations," Standard (Bangkok). (November 2, 1957), 12-13.

Books

Albrecht-Carrié, René. A Diplomatic History of Europe : Since the Congress of Vienna. London: Methuen & Co., 1967.

Anderson, John. English Intercourse with Siam in the Seventeenth Century. London: Kegan Paul, French, Trubner & Co., Ltd., 1890.

Black, Henry Campbell. Black's Law Dictionary. 4d ed. Minnesota: West Publishing Co., 1951.

Bowring, Sir John. The Kingdom and People of Siam. Vol. II. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1969.

Combarieu, Abel. Sept ans à l'Elysée avec le Président Emile Loubet: De l'Affaire Dreyfus à la Conférence d'Algésiras, 1899-1906. Paris: Librairie Hachette, 1932.

Dallin, David J. The Rise of Russia in Asia. New Haven: Yale University Press, 1953.

- Fairbank, John K., Reischauer, Edwin O. and Craig, Albert M.
East Asia: The Modern Transformation. Boston: Houghton
Mifflin Company, c. 1965.
- Florinsky, Michael T. Russia: A History and an Interpretation.
Two volumes. New York: Macmillan Co., c. 1953.
- Foot, M.R.D. British Foreign Policy Since 1898. London: Hut-
chinson's University Library, 1956.
- Harcave, Sidney. Russia, a History. Fourth Edition. Chicago:
Lippincott Co., c. 1959.
- Jelavich, Barbara. A Century of Russian Foreign Policy, 1814-1914.
Philadelphia & New York: J.B. Lippincott Company, 1964.
- Kalmykow, Andrew. Memoirs of a Russian Diplomat; Outpost of the
Empire, 1893-1917. New Haven: Yale University Press, 1972.
- Krusse, Alexis. Russia in Asia: A Record and a Study, 1588-1899.
London: Grant Richards, and New York: Henry Holt and Co.,
1899.
- Langer, William L. The Diplomacy of Imperialism: 1890-1902. 2d
ed. New York: Alfred A. Knopf, 1956.
- _____. The Franco-Russian Alliance, 1890-1894. New York:
Octagon Books, Inc., 1970.
- Lederer, Ivo J. (ed.) Russian Foreign Policy. New Haven and
London: Yale University Press, 1962.

- Lensen, George Alexander (ed.) Russia's Eastward Expansion. The Global History Series. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, Inc., 1964.
- Lobanov-Rostovsky, A. Russia and Asia. Ann Arbor, Michigan: The George Wahr Publishing Co., c. 1951.
- Malozemoff, Andrew. Russian Far Eastern Policy, 1881-1904. Berkeley: University of California Press, 1959.
- Narthabanja, Luang. Extra-territoriality in Siam. Bangkok: Bangkok Daily Mail, 1924.
- Ookhtomsky, Prince E. Travels in the East of Nicholas II Emperor of Russia When Cesarewitch, 1890-1891. Vol. II. Westminster: Archibald Constable & Co., 1900.
- Pensri Duke. Les Relations entre la France et la Thaïlande (Siam) en XIXe Siècle d'après les Archives des Affaires Etrangères. Bangkok: Librairie Chalermnit, 1962.
- Quested, R. The Expansion of Russia in East Asia, 1857-1860. Kuala Lumpur: University of Malaya Press, 1968.
- Schaeck, Ivan de. S.A.I. le Grande-Duc Boris de Russie aux Fêtes du Siam pour le Couronnement du Roi. Troisième Edition. Paris: Librairie Plon, 1914.
- Seton-Watson, Hugh. The Russian Empire: 1810-1917. London: Oxford University Press, c. 1967.

- Sumner, B.H. Tsardom and Imperialism in the Far East and Middle East, 1800-1914. Hamden, Connecticut: Archon Books, 1968.
- Taylor, A.J.P. The Struggle for Mastery in Europe: 1848-1918. London: Oxford University Press, 1971.
- Thio, Eunice. British Policy in the Malay Peninsula, 1880-1910. Vol. I: The Southern and Central States. Singapore and Kuala Lumpur: University of Malaya Press, 1969.
- Wright, Arnold (ed.) Twentieth Century Impression of Siam : Its History, People, Commerce, Industries and Resources. London: Lloyd's Greater Britain Publishing Company, Ltd., 1908.
- Wyatt, David K. The Politics of Reform in Thailand: Education in the Reign of King Chulalongkorn, Bangkok: Thai Wattana Panich, 2512.
- Yakhontoff, Victor A. Russia and the Soviet Union in the Far East. London: George Allen & Unwin Ltd., 1932.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

Draft Declaration

(Between Russia and Siam proposed in March 1891)

His Imperial Majesty the Emperor of Russia on the one part and His Majesty the King of Siam on the other part, being desirous to establish on a firm footing the friendly relations between the two powers, and for the purpose of arriving at an understanding as to the basis upon which future negotiations may be conducted, have appointed as their plenipotentiaries, that is to say:-

His Imperial Majesty the Emperor of Russia, &c, &c, &c, &c.

His Majesty the King of Siam, &c, &c, &c, &c.

Who after having communicated to each other their respective Full Powers and found them to be in due and proper form, have agreed upon the following declaration:-

Declaration

1. From the day of ratification of this Declaration, there shall be perpetual peace and friendship between the High Contracting Powers and their subjects.

2. The High Contracting Powers recognize reciprocally the right of appointing Diplomatic Representatives at their respective courts and Consul General, Consul or Consular Agents at the ports &

towns of their respective states, where said Agents of most favoured nations are permitted to reside.

3. The High Contracting Parties further engage themselves to endeavour to facilitate & encourage as far as possible the Commerce & Navigation between their respective subjects and dominions.

4. When in the meanwhile before the complete convention is entered into the subjects of one of the High Contracting Powers should come into the Dominion of the other, in so far as they are opened to the subjects of most favoured nations, either for commercial or for other lawful purposes, they shall in all respects be treated in fair and equitable manner.

5. The further details concerning these matters shall be left to be regulated by further agreement between the two Powers.

6. The present Declaration shall be ratified and the ratifications exchanged at ... as soon as possible and at the latest within ... months from the date of signature of this Declaration.

In witness whereof the respective Plenipotentiaries have signed the name and affixed their respective seals.

(คัดจาก กจข., 1.5 ค.2ก/3, "Draft Declaration," Bangkok: March ?, 1891.)

ภาคผนวก ข.

ร่างพระบรมราชโองการ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์

ไม่ปรากฏวันเดือนปี

(สันนิษฐานว่าคงจะในราวต้นเดือนเมษายน ค.ศ. 1898 (พ.ศ. 2441) ก่อนที่พระยาชลบูรานุกรักษ์ได้รับเลื่อนขึ้นเป็นพระยามหิบาลบริรักษ์

"ความมุ่งหมายในการซึ่งจะให้พระยาชลบูรานุกรักษ์ออกไปเป็นพระอภิบาลสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ [เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ] ณ กรุงรัสเซียครั้งนี้ เกี่ยวด้วยทางราชการ คือ สมเด็จพระเจ้าเอมเปรอรุณราชรัสเซียโดยทรงตั้งผู้แทนพระองค์เข้ามาประจำในกรุงเทพฯ โดยมีสั่งว่าไม่มีประโยชน์อันใดเกี่ยวข้องกันกับกรุงสยาม ซึ่งตั้งผู้แทนพระองค์เข้ามาไว้ เพื่อจะได้ฟังเหตุการณ์อุกฤษฏ์ในทางราชการ และเป็นผู้สำหรับจะนำข้อความซึ่งจะมีพระราชประสงค์ให้สมเด็จพระเจ้าเอมเปรอรุณราชทราบ ถัดสมเด็จพระเจ้าเอมเปรอรุณจะใคร่ให้ทรงทราบอย่างใด เป็นการเฉพาะพระองค์ เพราะเหตุฉะนั้นข้าเฝ้าฯ ผู้ซึ่งมาถึงในกรุงเทพฯ เร็ว ๆ นี้ จึงไม่ได้ถือหนังสือนำเสนอว่าราชการต่างประเทศตามธรรมเนียมข้าเฝ้าฯ แต่ไม่มีครีเด้นเซียลอย่างราชทูต เชิญแต่พระราชหัตถเลขาเฉพาะพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าเอมเปรอรุณมาเท่านั้น

"ฝ่ายเราด้วยความประสงค์ซึ่งจะให้ข้าราชการประจำอยู่ที่กรุงรัสเซียเป็นการตอบแทน และเป็นเพื่อนสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอแลฟังราชการด้วย แต่ครั้งจะตั้งราชทูต ก็ไม่มีผลประโยชน์อันใดซึ่งเกี่ยวข้องกันกับกรุงรัสเซีย ส่วนประเทศที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้อง ไม่ได้ให้ราชทูตไปอยู่ประจำ ก็จะเป็นการแปลกประหลาดให้เกิดความสงสัยแก่ประเทศอื่น ๆ ครั้นจะให้มีเลขานุการของราชทูตสยามกรุงฝรั่งเศสไปอยู่ ตำแหน่งเลขานุการเป็นตำแหน่งต่ำ จะไม่มีช่องโอกาสที่จะได้เฝ้าสมเด็จพระเจ้าเอมเปรอรุณเฉพาะตัว ถ้าเข้าไปที่สมาคมใหญ่ๆ ไค้หนัก ก็จะไม่เป็นประโยชน์อันใด จึงได้ให้พระยาชลบูรานุกรักษ์มีตำแหน่งในกระทรวงวัง เป็นตำแหน่งสูงส่วนข้าราชการในพระราชมณเฑียร และเป็นพระอภิบาลสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอด้วย จะได้เป็นช่องโอกาสซึ่งพระยาชลจะได้เข้าเฝ้าแลมีเรื่องที่จะทรงได้ตามถึงความสุขของสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ จะได้มีพระราชหัตถเลขาให้พระยาชลเชิญไปถวาย นำพระยาชลให้ทราบบว่าเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย ถัดสมเด็จพระเจ้าเอมเปรอรุณมีพระราช

ประสงค์ที่จะรับสั่งอันใดให้ทรงทราบ ก็ให้รับสั่งด้วยพระยาชล และขอให้พระยาชลนำข้อความ
ซึ่งเป็นพระราชประสงค์กราบทูลได้ เพราะฉะนั้นที่พระยาชลจึงเป็นตำแหน่งสำคัญ แต่เป็น
การลับ มีใจเปิดเผยเหมือนราชทูตทั้งปวง เป็นการส่วนเฉพาะพระองค์พระเจ้าแผ่นดินทั้ง
สอง พระยาชลจะต้องประพฤติตัวให้เป็นผู้กว้างขวางในที่สมาคมต่าง ๆ ซึ่งจะได้เข้าไปใน
สมาคมนั้น ให้เป็นที่พอใจของผู้มีบรรดาศักดิ์ใหญ่ ๆ และสำคัญในกรุงศรีอยุธยา ต้องหมั่นสืบสวน
ข้อราชการทั้งภายในภายนอกกรุงศรีอยุธยา บอกเขามากกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบ
ต้องมีหน้าที่เกี่ยวข้องของราชทูตกรุงปารีสในทางราชการ ถ้าหากว่าจะเป็นไปได้ ต้องเป็นผู้แทน
พระยาสุรียานุวัตร ที่จะฟังดูจะพูดราชการในเวลาที่พระยาสุรียานุวัตรจะละหน้าที่ไปไม่ได้
การภายนานนั้น ถ้าพระยาชลประพฤติตัวให้เป็นที่ชอบพอกว้างขวางได้ เมื่อควรจะย้ายไปรับ
ราชการในหน้าที่คิโปลแมตได้ ก็ย้ายเปลี่ยนได้"

(คัดจาก กจข., ร.5 รล. 3/20, "ร่างพระบรมราชโองการ ให้ พระราชทานพระยาชลนุรา
นุรักษ์," กรุงเทพฯ, ไม่ปรากฏวันเดือนปี).

ศูนย์วิทยพัชการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค.

Draft Declaration

Exchanged Between Russia and Siam on the ... 18...

(Proposed by A.E. Olarovsky on June 5, 1899)

The Imperial Government of Russia and the Royal Government of Siam desired of facilitating the relations between the two countries have agreed to a common accord until the conclusion of a Treaty of Friendship and Commerce as follows, that is to say:

1. All the rights and privileges stipulated in the treaties concluded between the Royal Government of Siam and other nation are conceded henceforth without any other previous negotiations to Russian subjects.

2. If one of the Contracting Parties shall in future concede to other nations any special privilege concerning commerce or navigation, such privilege shall be at once conceded to the other party so that it may enjoy it either gratuitously if such privilege has been accorded without conditions or on the same advantageous terms if the privilege has been accorded under conditions.

This arrangement shall enter into force on both sides from the ... day of ... 18... for a term of ... years and, in case of one of the Contracting Parties would like to abrogate it, till the expiration of six months from the date of denunciation.

In witnessed whereof ...

Done at ...

(จาก กบส.กท., 4/1, "Draft Declaration Exchanged between Russia and Siam on the ... 18..." Copy of translation No. 2558, enclosed to "Olarovsky-Prince Devawongse," Bangkok: June 5, 1899).

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.

หนังสือสัญญาปฏิญาณ

ที่ได้แลกเปลี่ยนกันระหว่างกรุงสยามกับกรุงรัสเซีย

เมื่อ ๗ วันที่ 11 อย่างเก่า แล วันที่ 23 มิถุนายน

รัตนโกสินทรศก 118

รัฐบาลสยามกับรัฐบาลรัสเซีย มีความปรารถนาที่จะกระทำให้ทางพระราชไมตรี
ทางคาซายที่เกี่ยวข้องกันระหว่างสองพระนครนี้สวาคคีขึ้น จึงได้ยินยอมพร้อมกันทำหนังสือ
สัญญานี้ไว้พลางก่อน จนกว่าจะได้ตกลงทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีแลทางคาซายใหม่
ฉบับหนึ่งแล้ว เป็นข้อความตามที่ตกลงกันดังต่อไปนี้

ว่าในบรรดาการทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับอำนาจศาลคดี ที่เกี่ยวกับการค้าขายก็ดี แลที่
เกี่ยวกับการเดินเรือก็ดี แลตั้งแต่นั้นต่อไปจนตลอดเวลากว่าจะได้สิ้นกำหนดไซ้หนังสือสัญญานี้
แล้ว คนในบังคับฝ่ายสยามในแผ่นดินกรุงรัสเซีย กับคนในบังคับฝ่ายรัสเซียในแผ่นดินสยาม
จะได้มีอำนาจแลผลประโยชน์ทั้งหลายเหมือนอย่างที่ได้อนุญาตให้แก่คนในบังคับประเทศอื่น ๆ
ในหนังสือสัญญาทั้งหลายที่ไซ้อยู่ประจุบันนี้กับทั้งที่จะมีไซ้ต่อไปในภายหน้า ที่ในกรุงรัสเซีย
ฤการสยามตามลำดับกันทั้งสองฝ่าย

หนังสือสัญญานี้จะไซ้ได้ทั้งสองฝ่ายตั้งแต่วันที่ลงชื่อกันไว้ต่อไปจนถึงเวลาครบกำหนด
หกเดือน ตั้งแต่วันที่ประเทศหนึ่งซึ่งไซ้ทำสัญญาจะได้ออกลวงนำให้อีกประเทศหนึ่งทราบ
จะเลิกสัญญานี้

หนังสือปฏิญาณสัญญานี้ ได้ทำไว้ในภาษาไทย ภาษารัสเซีย แลภาษาฝรั่งเศส
มีความหมายแลใจความเหมือนกันทั้งสามภาษาแล้ว ภาษาฝรั่งเศสจะตองเป็นที่ไซ้ใน
ราชการแลเป็นหลักฐานทุกขอ

ในการที่จะให้เปนพยานสำคัญมั่นคงนั้น ผู้ลงชื่อทั้งสองฝ่ายซึ่งได้รับอำนาจตาม
สมควรให้ทำสัญญานี้ ได้ทำคำปฏิญาณสัญญานับนี้ไว้ ได้ลงชื่อแลประทับตราทั้งสองฝ่าย

หนังสือนี้ทำที่กรุงเทพฯ ณ วันที่ 23 มิถุนายน รัตนโกสินทร์ศก 118 ตรงกับ
ปฏิทินฝ่ายรัสเซีย วันที่ 11 เดือนยูน คชศศักราช 1899 ปี

(ประทับตรา) (เซ็น) เทวะวงษ์วโรประการ

(ประทับตรา) (เซ็น) เอ.อี. โอลาซอฟสกี

(คัดจาก กองสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ (รวบรวมพิมพ์), สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ, เล่มสอง (พ.ศ. 2413-2462), (กรุงเทพฯ, มิถุนายน, 2512), หน้า 129 อ้างจาก หนังสือประชุมกฎหมายประจำศก, เล่มเพิ่มเติม, หน้า 312)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ง.

Letter from Chulalongkorn to Nicolas II
about the disagreements between France and Siam

11(24) July 1900

Bangkok

Your Majesty

Since Lek left Siam I have not written a letter to Y.M. I now take advantage of Your Majesty's generosity to write one now.

Before all I beg Y.M. to accept my heartfelt thanks for the kindness Y.M. bestowed on our brown prince, when he twice visited Petersburg during his holidays. He informed me fully of Your Majesty's and the Empress's considerations for him, and what admiration he had for Russia and the Russians; and this is equally shared by myself.

Turning to the politics of my country at present moment everything continues in the same way as when I had the honour last to write to Y.M. With France nothing of particular importance has occurred. But I regret to inform Y.M. that the hope I once cherished that between France and Siam all troubles might at last be got rid of through M. DeFrance was not justified. Although in our negotiations we were almost on the point of accord with the exception of

some few points, yet for some unknown reasons the French Government notified their intention not to break, but to suspend negotiations.

The differences of any importance are three:

First. Registration of protégés. It had already been settled that registration should be allowed up to the second generation, that is that the children of French protégés should be admitted by us to be under French protection and no further, being the same terms as we conceded to England, of which I have already informed Y.M. at Darmstadt. Besides that we were ready to concede what we have not conceded to England, that we should accept the people who are alleged to have been brought over against their will in ancient times from countries since then under France, and who have been registered as French subjects, as if they were people newly arrived; then also foreigners of whatever nationality who may have registered themselves in the French consulate. But when the treaty was being drafted, the French Government claimed further up to the third generation that is up to grandchildren and moreover objected to the provisions necessary for the revision of their previous lists.

Second. The cession of the right bank of the Mekong. In order to settle all pending questions we were ready to cede 255 miles along the river, or about 4470 square miles in area, but the French Government demanded 73 miles more further to the north, or 975 square miles, which belong to Mounng Nan and is never a part of Luang Prabang.

Thirdly. The evacuation of Chantaboon, which by previous treaty ought to have been done before now. We asked in our present negotiation that it should be carried out two months after ratification. But the French Government wished to put down two months after ratification and after the delimitation of territory to be ceded. Y.M. will thus see that practically it is indefinite, the terms being worse for us than before.

Such only are our difference. We were prepared to give France, who has everything to gain, as much as it was possible for us to give, while on her part France give us nothing. Nevertheless she was not willing to agree. Yet there are fewer points under dispute now, and I have no doubt, the reason for this is due to Your Majesty's support. I write this letter in the hope that should opportunity occurred to Y.M., You will not forget to extend Your favour towards us.

The queen asks me to tender Y.M. and the Empress her high considerations and her gratitude for Your Majesty's kindness to her two sons, with which I also beg to join my own.

I am happy to remain, Sire, Your Majesty's most affectionate brother and friend.

Chulalongkorn

(Copied from PKD...II, "Document No. 92: Letter from Chulalongkorn to Nicolas II about the disagreements between France and Siam, dated Bangkok, 11(24), July 1900," pp. 193-4.)

ภาคผนวก ๑.

Letter from Prince Chakrabongse to I.G. Loris-Melikov
about the negotiations concerning Siam's participation in the War
against Germany

6(19) April 1917

Bangkok

Dear Iosif Grigorevitch,

With reference to our discussion of 17 April, I can inform you that, if you consider it convenient to visit Prince Devawongse and to explain your idea to him, you will get a very sympathetic reception.

However, I must advise you that the British envoy has already talked to Prince Devawongse about this matter, and did not favour your idea. Such disagreement among the representatives of the Allies detracts somewhat from the image of unity and compels our Minister of Foreign Affairs to be particularly cautious.

Moreover, I must ask you not to raise, in your talk with Prince Devawongse, the issue of the recognition of the Provisional Government of Russia. So far as I can judge, it would not be advisable to raise this question in connexion with your idea.

Undoubtedly, our government will in due course recognize the new order in Russia, whichever it may be, but for sentimental reasons we are in no hurry to do so, and it would, in my opinion, be useless to press us. After all, it will not make any difference to the Provisional Government whether or not it is recognized by the Siamese Government,

With my sincere respect, (signed) Chakrabongse

certified copy: N.F. Berg

(Copied from PKD...II, "Document No. 145: Letter from Prince Chakrabongse to I.G. Loris-Melikov about the negotiations concerning Siam's' participation in the war against Germany, dated Bangkok, 6(19) April, 1917," pp. 277-8).

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

Letter from Prince Chakrabongse to I.G. Loris-Melikov
on the decision of the King of Siam to join the Entente

May 20th (June 2nd) 1917

Hua Hin

Dear Yosif Grigorievich,

I received today your letter dated 31 May for which I thank you.

As regards Siam joining the group of the Allies, I know that His Highness has made an affirmative decision, but the matter will be handled cautiously, owing to the lack of enthusiasm on the part of the British Government and certain internal difficulties.

In due course the Minister of Foreign Affairs will make an official communication to the Allied powers.

I request you to inform the French envoy of the preliminary announcement contained in this letter and for the time being to keep it secret between the two of you.

Sincerely yours

(signed) Chakrabongse

The King is kept fully informed, the English envoy does not know anything.

Certified copy: M. Vrangal

(Copied from PKD...II, "Document No. 157: Letter from Prince Chakrabongse to I.G. Loris-Melikov on the decision of the King of Siam to join the Entente, dated Hua Hin, May 20th (June 2nd), 1917," pp. 293-4.)

ภาคผนวก ข.รายนามอรรคราชทูตอรรคราชทูตไทยประจำประเทศรัสเซีย

1. พระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุณนาค) ตั้งแต่ กุมภาพันธ์ พ.ศ.2439 ถึง สิงหาคม พ.ศ. 2442
2. พระยามหิบาลมริรักษ์ (สวัสดิ์ ภูมิรัตน์) ตั้งแต่ สิงหาคม พ.ศ.2442 ถึง มกราคม พ.ศ. 2444
3. พระยาศรีธรรมสาสน (ทองคำ สุวรรณศิริ ต่อมาเป็น พระยาสุวรรณศิริ) ตั้งแต่ มกราคม พ.ศ. 2444 ถึง สิงหาคม พ.ศ. 2452
4. พระยาสุธรรมโมตรี (สงวน สุจริตกุล) ตั้งแต่สิงหาคม พ.ศ.2452 ถึง กันยายน พ.ศ.2456
5. พระวิศาลพจนกิจ (โยเซฟ มาเรีย ดี เบซซ์ ต่อมาเป็น พระยาวิศาลพจนกิจ) ตั้งแต่ กันยายน พ.ศ.2456 ถึง พฤศจิกายน พ.ศ.2460

อรรคราชทูตรัสเซียประจำประเทศไทย

1. นายเอ.อี. โอลารอฟสกี (A.E. Olarovsky) เป็นอุปทูตตั้งแต่เมษายน พ.ศ.2441 ต่อมาในเดือนพฤศจิกายนของปีเดียวกันนี้ ได้เลื่อนขึ้นเป็นอรรคราชทูต ถึง พฤษภาคม พ.ศ.2451
2. นายอเล็กซานเดอร์ ยาคอฟเลฟ (Alexander Yacovlev) ตั้งแต่พฤษภาคม พ.ศ.2451 ถึง ตุลาคม พ.ศ.2453
3. นายปลองซอง-รอสตคอฟ (Planson-Rostkov) ตั้งแต่ ตุลาคม พ.ศ.2453 ถึง มีนาคม พ.ศ.2459
4. นายลอริส-เมลิกอฟ (Loris-Melikov) ตั้งแต่ มีนาคม พ.ศ.2459 ถึง พฤศจิกายน พ.ศ.2461

ภาคผนวก ข.

กำหนดการรับ ฮีสตัมปีเรียล ไฮเนส แกรนคูกุ ชารวิทส์ กรุงรัสเซีย

วันที่ 18 มีนาคม รัตนโกสินทรศก²³ 109 พระเจ้านองยาเชอ กรมหลวงเทวะวงษ
วโรประการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ

พระเจ้านองยาเชอกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เสนาบดีว่าการกรมวัง พระชลยุทธิ
โยชินทร ปลัดทัพเรือ หลวงอานาจรังคราญ กรมวัง หม่อมราชวงศ์สุวพรรณ กรมวัง จะได
ลงเรือพระที่นั่งสุริยมณฑล ไปพร้อมด้วย เรือมกุฎราชกุมารแลเรือมรุชาวสิทส์ลัดลงไปคอย
อยู่ที่ปากน้ำ

วันที่ 19 จะได้ออกจากปากน้ำไปคอยอยู่นอกสันคร เมื่อเรือแกรนคูกุชารวิทส์
มาถึงเมื่อไร เรือมรุชาวสิทส์ลัดแลเรือมกุฎราชกุมารจะได้ออก ผู้ที่ลงไปรับจะได้ออกไป
ต้อนรับ

วันที่ 20 เวลาบ่ายแล้วจะได้เชิญแกรนคูกุชารวิทส์ลงเรือพระที่นั่ง เรือรบสองลำ
จะได้ออกถึงสูดค่านับล่าวะ 21 นึก แล้วเมื่อเรือผ่านป้อมผีเสื้อสมุทร ที่ป้อมจะได้ออกถึงสูดคอก 21 นึก
เมื่อผ่านป้อมเมืองนครเขื่อนขันธ์ สูดคอก 21 นึก เรือขึ้นมาทอดที่หน้าสุนันทาลัย เจ้าหมื่น
เสมอใจราช ราชองครักษ์ จะได้ออกเรือพระที่นั่งหวยเทพถวายกร เรือพระที่นั่งบุศบกพิศาล
เป็นเรือพระที่นั่งรองมีเรือเสื่อนำคู่หนึ่ง เรือกลองลำหนึ่งลงไปคอยอยู่ที่หน้าสุนันทาลัย เมื่อ
เวลาเรือกลไฟทอดที่แล้ว เลื่อนเรือพระที่นั่งไปเทียบเรือกลไฟ เจ้าหมื่นเสมอใจราชขึ้นไป
เชิญชารวิทส์ลงเรือพระที่นั่งขึ้นมาเทียบที่ท่าราชวรดิษฐ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อม
ด้วยพระบรมวงษานุวงษ ชาราชการประทับคอยรับอยู่ที่ตำหนักแพ และมีทหารสำหรับเกียรติยศ
ยืนรายข้างประำทางขึ้นมา หันหน้าไปข้างตะวันตกหมู่หนึ่ง เวลาชารวิทส์ขึ้นตพานเรือสยาม
มงกุฎไชยชิตสูด 21 นึก แล้วเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยชารวิทส์ เจ้ากรมปลัดกรม
จัตวารวจแห่เสด็จโดยทางลาดพระบาท ขึ้นพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททางบันไดตะวันตก ทหาร
ปืนใหญ่จะได้ออกที่สนามหลวง 21 นึก เสด็จประทับในห้องที่ประทับแล้วจะได้ทรงนำชารวิทส์
เฝ้าสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี แล้วพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาจักรี

บรมราชวงษ์แก่แกรนคฤกษารวิตส์ เครื่องราชอิศริยาภรณ์มหาบรมราชวงษ์เผือกแก่ปรีนส์
 ยอชกรุงกรีก แล้วเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยซารวิตส์ลงบันไดพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานปรา-
 สาททางวันออก เสด็จพระราชดำเนินไปส่งซารวิตส์ที่วังสรณูรมย์ พระเจ้านองยาเชอ
 กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ แลเจ้านักงานกรมวังคอยรับเสด็จอยู่ที่หน้าพระที่นั่ง

เวลาเย็น เจ้านักงานจะได้นำกระบวนแห่พระยาช่างไปที่สวนสรณูรมย์ให้ซารวิตส์
 ดู แล้วมีรำทวน รำกระบี่ กระบองแลตกร้อในสวนด้วย

เวลาทุ่มครึ่งจะได้เชิญซารวิตส์มาคืนเอนในพระบรมมหาราชวัง

วันที่ 21 เวลาเช้าจะได้เชิญซารวิตส์มาคืนในพระบรมมหาราชวังแล้ววัดพระศรีรัตน

ศาสดคาราม

เวลากลางวัน พระบรมวงษานุวงษ์แลเสนาบดีข้าราชการ แลราชทูตกงสุลต่าง
 ประเทศไปเยี่ยม

เวลาบ่ายจะได้ไปดูภูเขาทองแลมิวเซียม เวลาค่ำซารวิตส์จะได้ลงเรือที่สุ่นนทาลัย
 ไปดูละครบ้านเจ้าพระยามหินทรศักดิ์ศรีราชวงษ์

วันที่ 22 เวลาเช้าจะได้เชิญซารวิตส์ไปดูวัดพระเชตุพนแล้วลงเรือที่สุ่นนทาลัย
 ขึ้นไปบางปอน จุดที่สี่เกาะเกิด แล้วลงเรือพระที่นั่งโสภณภควดีขึ้นไปทณวนนำ พระราช-
 วงษ์บางปอน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกคอยรับที่ตพานพระราชวัง มีทหาร
 สำหรับเฝ้ารักษาคอยรับด้วย เสด็จพระราชดำเนินรับซารวิตส์ขึ้นไปพักที่พระที่นั่งอุทยาน
 ภูมิเสถียร

เวลาเย็นดูแข่งเรือที่พลับพลาภิรมย์ เวลาค่ำคืนเอนไปร เวลที่พระที่นั่งเวหาศจำรูญ
 แล้วลงเรือเที่ยวในสระทั้งซิมรองภาษาต่าง ๆ

วันที่ 23 เวลาเช้า จะเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยซารวิตส์ไปทอดพระเนตร
 จับช้างที่พะเนียด เวลาบ่ายเสด็จพระราชดำเนินกลับ ในเวลาที่เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไป
 แลกม้ามานั้น เมื่อถึงพระราชวังจันทร์เกษม ทหารจะได้ยิงสลุดด้วย

เวลากลางคืนมีการประชุมเลี้ยงที่แถวถนนมวง นำพระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียร มี
 เลี้ยงสัปดาห์กลางแจ้งแลมีแตรวงเช้าด้วย

วันที่ 24 เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยซารวิตส์ ขึ้นไปทอดพระเนตรจับช้างที่
 พะเนียดอีกเวลาหนึ่ง

เวลาห้าค่ำมีคืนหนึ่งที่พระที่นั่งวโรภาศพิมาน แล้วมีมิโหรี่ที่วรรณานุกษมสานต์

วันที่ 25 เวลาเช้า เป็นวันกำหนดชารวิศลักษณ์ ที่ตพานพระ ราชวังบางปอนมีทหาร
สำหรับเกียรติยศ เสด็จพระราชดำเนินลงเรือพระที่นั่งโสภณภควดีพร้อมด้วยชารวิศไปส่ง
ชารวิศขึ้นเรือใหญ่ที่สี่เกาะเกิด แล้วชารวิศสองลงไปถึงนาท่าหนักแพ เรือสยามมงกุฎ
ไชยทิศลุดกแห่งหนึ่ง เมื่อเรือพระที่นั่งลงลงไปถึงป้อมเมืองนครเขื่อนขันธ์ แลป้อมผีเสื้อสมุทร
ลุดกอีกทั้งสองแห่ง เรือมกุฎราชกุมารแลเรือมูรชาวสิทศสวัสดิ์ตามส่งจนถึงเรือใหญ่ ลุดกใน
เวลาชารวิศขึ้นเรือใหญ่ ผู้ที่ลงไปรับตามไปส่งตัวแต่พระราชวังบางปอนถึงเรือใหญ่

(คัดจาก กจข., ร.5 ค.2 ค./2, "กำหนดการรับอิสริยยศเรือล ไฮเนส แกรนคฤก
ชารวิศ กรุงรัสเซีย," 18-23 มีนาคม ร.ศ. 109).

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติการศึกษา

นายฉลอง สุนทรวาณิชย์

เกิด 10 ตุลาคม พ.ศ.2492

เข้าเป็นนิสิตคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2510

อักษรศาสตรบัณฑิต ปีการศึกษา 2513

เข้าเป็นนิสิตแผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา

2514

ได้รับเงินทุนอุดหนุนการวิจัยของบัณฑิตวิทยาลัย ปีการศึกษา 2515 เป็นจำนวนเงิน

15,000 บาท

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย